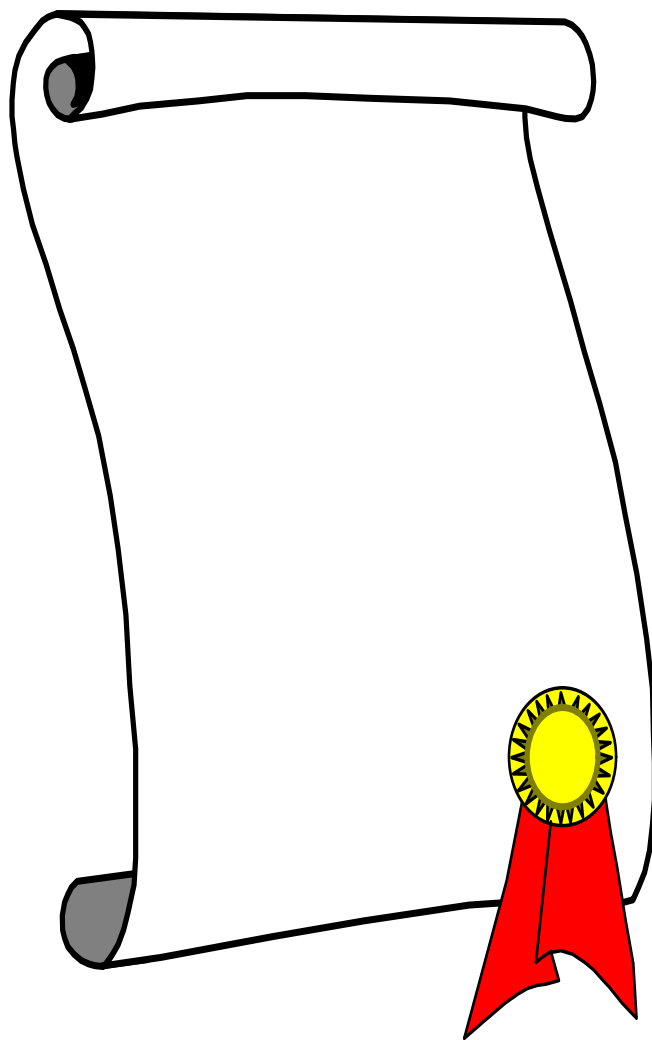

La passiun da lumbrein

Cun special risguard dalla passiun che havess duii vegnir

representada igl onn 1902

da Robert Capeder, Lumbrein

La passiun da Lumbrein

Muntada

La reformaziun e la cunterreformaziun han dau era als romontschs impuls da scriver en lur lungatg mumma. Igl ei enconuscent a nus ch'ils emprems stampats tractan sulettamein temas religius ton da vart reformada sco da vart catolica. Gion Travers ha translatau dramas biblics en ladin. La passiun da Lumbrein e quella da Sumvitg crodan era circa en quei temps. La muntada da quellas passius era primarmein segir l'activaziun religiosa dil pievel. La gronda part dil pievel saveva ni leger ni scriver, tgei era pia il pli adatau per confruntar el sin moda activa cun la veta da Christus. Per la litteratura romontscha ha la passiun segiramein buca gronda muntada. Legin nus il text da 1862, stuein nus constatar che quel ei plein germanissem ed ha pauca tensiun.

Origin

Sur dallas davosas duas representaziuns anflan ins aunc ualti bia u en scret ni ella tradiziun (Crestomazia 1912, tom supplementar I pg. 124 – 148). Digl origin denton ei praticamein nuot d'anflar. Bein resda la tradiziun in bien ton da si'entschatta, denton eisi grev da distinguer la verdad dalla detga.

Igl ei enconuscent che la Surselva ei vegnida all'entschatta dil 17avel tschentaner en gronda miseria pervia dalla malaura. Igl onn 1601 ha purtau ina freida primavera ed ina paupra stad cun plievgia e neiv. En las alps han ins piars bia animals, il fenar ei staus defficils e la raccolta da graun e truffels fetg pintga. Buca bia meglier eisi stau la primavera digl on 1602. Tenor la cronica retica ha ei dau ils 5 d'uost ella Lumnezia ina maisudida garniala che ha puspei caschunau gronds donns.

Tut quels eveniments sco era la pestilenza alla fin dil 16avel tschentaner han purtau gronda miseria e tristezza en nossa tiara. Ils 20 d'october 1602 ha la vischnaunca da Lumbrein declarau da tener s.Roc e s.Onna sco dumengia. Cuort sisu han ins erregiu la caplutta da s.Roc che ei vegnida consecrada 1630 da Josef Mohr, uestg da Cuera. La tradiziun vul metter la passiun en conex cun quellas pietusas fundaziuns per tener naven la pestilenza. Interessant che gest sur Balzer Alig da Vrin ha scret en quei temps denter sias canzuns religiosas ina canzun che relata co Niessegner pren cumiau da sia mumma dolorosa. La canzun savess derivar dad ina representaziun dalla passiun. Denton ein negins documents avon mauns che documenteschan ch'ins hagi menau atras la passiun a Lumbrein gia el 17avel tschentaner. Cuort suenter (1672) ei era si'ovretta „La passiun da Niessegner“ cumparida (stampada a Prag).

En in document dataus dils 26 da november 1729 ha il vicari general dils servits, Angelus Maria, lubiu al plevon da Lumbrein d'erreger la „Confraternitad dallas siat dolurs da Nossadunna“. Sin quei eisi vegniu eregiu ella baselgia parochiala in altar en honur dallas siat dolaurs da Maria e fundau la Confraternitad. Ord las vischnauncas dalla Surselva fagev'ins savens pelegrinadis tier Nossadunna dallas dolurs a Lumbrein.

Tenor ordinaziun digl uestg Ulrich de Mont fuva la fiasta da Nossadunna fixada silla emprema dumengia da Cureisma. Tgi che ha gia viu la processiu da Lumbrein sa che quella ha in aspect empau dramatic. Principalmein crodan las 3 Marias si, che portan mintgina ina cavazza enta maun. Ei vegn pretendiu che ina da quellas cavazzas derivi dil plevon che hagi introduziu la devoziun tier Nossadunna dallas dolurs e che seigi era igl autur dil manuscret

per la passiuin. Glied pli veglia resda aunc oz il medem. Dues la tradiziun esser verdeivla, quei che jeu dubetel buc, lu havein nus anflau igl autur dalla passiuin da Lumbrein. Ei setracta da sur Conradin Muschaun da Müstair, staus vicari da 1705 – 1708 e plevon a Lumbrein da 1708 – 1722. El ei morts ils 16 d'ust 1722 e survegniu il laut: „Doctus et mansuetus“. Cunquei che la passiuin vegneva menada si entuorn Pastgas eisi pia da supponer che quella ei vegnida menada si l'emprema gada igl onn 1722. Segir eis ei che la passiuin ei vegnida representada el 19avel tschentaner mintga 20 onns. Nus arrivein pia dad ir anavos per mintgamai 20 onns sin : 1722, 1742, 1762, 1782, 1802, 1822, 1842, 1862 e 1882. El decuors dil 19avel tschentaner han ins mess la representaziun dalla passiuin en conex cun members dalla famiglia Collenberg che fuvan en Frontscha en survetsch dil stadi e che han fatg beinenqual regal a lur vischnaunca nativa. Enconuschentamein ein differents vischins da Lumbrein emigrai en Frontscha, ils biars en survetsch tier l'armada. Che quels ein era egl jester stai attaschai a lur liug nativ muossa per exempel ina brev da quater frars Collenberg sut datum : Paris, ils 6 da matg 1780. En quella brev serecamondan els alla pietusa oraziun tier „nossa Carra donna digl Scapulier & Consideront igl Freig che la Compagnia & Congregatiun schentada si en Lumbrein igls 25 de July 1720““ Ils 8 da settember 1781 tarmettan Padrutt Antoni, Gion Casper, Valentin e Roc Antoni Collenberg, Luregn e Otto Barclamiu Capaul e Benedetg Capeder, in Cormantel en Veli ner, cun cordas dargient sisure“ per la pleiv s. Martin a Lumbrein. Era la monstranza, che vegn aunc oz duvrada, ei in regal dils da Lumbrein a Paris.

Igl ei perquei tuttavia buca ord via, sch'ins vul admetter la redacziun dalla passiuin da 1862 a Johann Casper Collenberg che veva maridau ina Philiberte Veré, in' amitga da Ludivica, la feglia da Duitg XV. Sche la detga vul metter la passiuin en conex cun ina princessa, muossa quei claramain co differents temps e differentas persunalitads vegnevan ligiai in cun l'auter. Era per il pievel muntagnard grischun, ord il qual beinenqual schuldau ed offizier ha fatg survetsch en Frontscha, fuva Versailles il liug da splendur e rihezia. Tgei steva pia pli damaneivel che metter la passiuin en conex cun ina princessa.

La representaziun dil 1862

A n n u n z i a

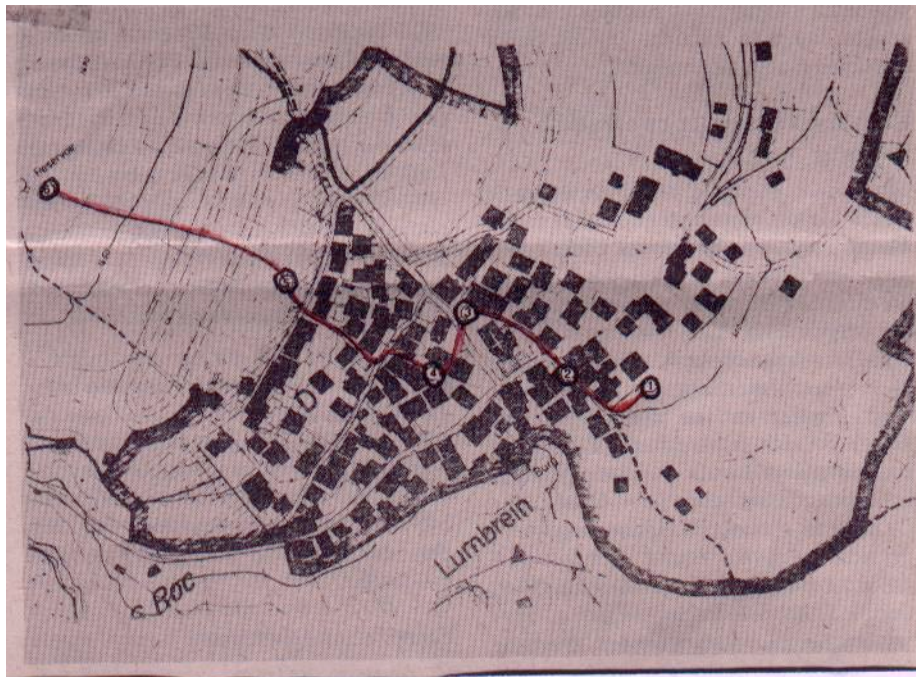
Cheutras vegn ei fatg de saver ad in ludeivel
Publicum, che la compagnia de mats a Lumbrein
Vegni a menar si la Pissiuin ils 4 d'Avrel
Allas 9 della damaun.
En num della direcziun:
Gion Benedetg Capeder, scolast.

(Inserat ella Gasetta Romontscha dils 28 da mars 1862)

Igl autur dil text da 1862 ei setenius fetg ferm vid ils evangelis. Las scenas muossan singulas acziuns e muments quiets senza discuors. La representaziun dil 1862 e las representaziuns pli veglias sesplegavan en fuorma da processiuin. Tenor las indicaziuns localas che vegnan fatgas, sco la fravgia, la casa da scarvon Gion Giaschen, la casa da quels scarvon Risch Hercli e sin Plaun, eisi pusseivel da eruir il percuors da quella processiuin. La skizza sequenta muossa il percuors dalla via dalla crusch.

Percuors dalla processiun

1. Jert dallas ulivas (suponiu: sut vitg damaneivel dils clavaus Vintschegn)
2. La fravgia (casa da Christian da Fidel Caminada)
3. Casa da scarvon Gion Giachen (la via meina dado baselgia si, la casa da Gion Risch Cabalzar)
4. Casa da quels scarvon Risch Hercli (quella stuess sesanflar el circuit dalla casa da Luisin Collenberg)
5. Plaun (sur la casa da Giachen Valentin Capeder e Paulin Roman, pia sin plaun)
6. Calvari (leu nua ch'il reservuar sesanfla)

La representaziun dalla passiun digl onn 1862 ha giu empau critica. Principalmein eisi vegniu criticau ils liungs muments da tgeuadad, aschia duront la tschavera cul tschut pascal. Il pievel havessi bugen udiu a plidont e buca mo mirau co il tschut da Pastgas seigi vegnius consumaus plaun e platamein. Ei fussi stau pli impressiunont, sche Christus havessi plidau sur da sia divina missiun e sontga ductrina. Il pievel fussi cheutras vegnius pli enconuschents cun la persuna principala dil drama. In'otra scena che hagi unfisau ils aspectaturs seigi la gaslegiada da Christus vid la petga da Pilatus stada. Quella ei sucedida davos ina gardina ed era pia buca veseivla al publicum ed hagi medemamein cuzzau memia gitg. Pauc solemna seigi era la spartgida da Christus vid la crusch stada. La Sontga Scartira raquenta cheu dad ina stgirentada dil sulegl, d'in tiaratriembel e dalla tenda dil tempel che seigi fendida da sum tochen dem e dils morts che seigien levai da mort en veta, ed ei havessi cunvegniu d'indicar quei fatg sin ina moda u l'otra, sinaquei ch'il pievel havessi retschert ina pli gronda impressiun dalla cruzifigaziun e mort dil Salvader. Pia han principalmein l'entschatta e la fin giu la pli gronda critica.

Q u e n dalla representaziun dalla Passiun da Lumbrein digl onn 1862

1. Per 4 bratscha ponn fin tgietschen per far la rassa dil Salvader	frs	30.-
2. per 9 bratscha lenziel 35 cts il bratsch per far la mondura alva		3.15
3. Per fil da far quei tut ensemmen		-.30
4. Al fravi Gion Andreia Capaul per in gavun niev e guottas vid la Crusch gronda		-.50
5. A Gion Bistgaun Capaul per guottas ect.		1.10
6. Per candeilas duvradas cheutier (tier l'instrucziun da sera ect.)		3.20
7. Per las rassas da 10 apostels		17.50
8. Per las barettas dils Sacerdots		8.50
9. Als musicants da Razen sco paga		20.-
10. Pli aunc pagau in glas vin, 1 mesira adx		3.-
11. Pli aunc ina mesira vin per plirs personals		2.-
12. A Gion Fidel da Vrin per gidar far plaz		2.-
13. Per il zepter da Herodes		1.45
14. Per il vin tier la s.Tscheina, 1 1/2 mesira		3.-
15. Pils dus pauns tier la medema tscheina		2.-
16. Pil pupi cheutoer duvraus		1.-
17. A tambur Chrest Josef Derungs da Vignogn		1.-
18. A Herodes per sia cruna		1.-
19. Ad Annas per sia gnefla		1.-
Ils pagaments fatgs tochen dacheu ein		101.70
Pli mess en la lotteria dil pappa per 8 bigliets		8.-
Il rest dall'unfrenda mess en l'unfrenda da St.Gion a Paul		10.45
	Fr. s.	120.15
=====		
L'unfrenda fatga tier il gi d'emprova ei stada	frs.	4.94
Pli quella dil gi dalla representaziun		113.21
Finalmein ei la totala unfrenda	frs.	120.15

Balthasar Arpagaus, farrer da quei temps
Giachen R. Casanova, gerau da quei temps

La davosa representaziun dalla passiuin digl onn 1882

Igl autur dil text dalla passiuin da 1882 ei Sur Leonard Casanova (1847 – 1904) da Lumbrein staus.

La critica sur dalla representaziun digl onn 1862 ha probablamein animau Sur Casanova da mirar la representaziun da Oberamergau e da formar tut in auter giug dalla passiuin. Il giug ei concepìus tenor in drama modern. Las scenas ein pli compactas e tschaffan ina l’altra. Che sur Casanova ha priu a pèz la critica dalla davosa passiuin muossa surtut igl emprem act. Igl Ault Synedrium ha da secusseglia sur d’in eveniment extraordinari, numnadamein dil Galileer che seigi passaus cun triumf tras lur marcauet al qual il pievel fanatisau hagi clamau hosana al feigl da David. Ils aultsacerdots numnan Christus in temerari luschar dun che sepatruneschi dalla dignitad sacerdotala, in um che fieri entuorn tut igl uorden dil stadi e dalla baselgia, in che observi buca las ordinaziuns da lur babs e cunterfetgi al sabat. Dapli aunc, el vegli seschar proclamar sco retg d’Israel. Ei seigi ner temps d’opponer a quei mal, pertgei els portien la responsabladad e stoppien pia prender in conclus ed exequir quel senza retard. Mo co pegliar el ? Quella damonda occupescha els zun fetg. Els han da temer ina revolta dil pievel, sch’els fan quei publicamein, quei sto pia daventar la notg. Sco spiuns vulan els pladir quels umens, ils quals Christus ha offendi avon tut il pievel catschont els ord il tempel. En quater scenas ha igl autur tschaffau la discussiun dils aultsacerdots, scenas che van ina en l’altra e che muossan ina tensiun carschenta. Ella tschunavla e sisavla scena se presenta Christus cun ses giuvnals. Els ein sin viadi encunter Jerusalem e Christus relata a ses giuvnals sur dalla sort futura da quei marcu culs plaids: “Dis vegnan a vegni, nua ch’ils inimitgs vegnan a tschinclar el da tuttas varts e buca a laschar in crap sin l’auter. Quei tut vegn a daventar per quei ch’el ha buca enconuschiu il temps della sia visitaziun. Ach! Il morder dils profets vegn perfin a mazzar il Messias“. Ils apostels ein surpri dalla nova che Christus vegni a bandunar els. Mo Giudas fa in tec autras ponderaziuns. El patratga vid ils daners e sia veta futura. La siatavla, otgavla e novavla scena presentan il cumbat da Giudas cun sesez – duei el suandar Christus ed ils auter giuvnals ni exequir il tradiment da Christus? Sia decisiun ei prida suenter ch’el auda il rapport ch’ils marcadonts portan. Per daners selai el cumprar ora. Sch’ins compareglia il Giudas dil giug da 1862 cun quel dil giug da 1882 san ins constatar che quel ei bia pli humans. El fa ponderaziuns sur da siu agir, sco quei che mintg’auter carstgaun fa era avon che prender ina decisiun definitiva. Igl emprem act siara cun ils plaids da Giudas: „E quei ei tonaton naging tradimen, leutier auda pli bia. Naven cun quellas grillas! Curascha Judas ei setractescha cheu della existenza“. Quei ei denton buca scenas mettas sco el text vegl, na cheu ei il discuors denter Christus e ses giuvnals continuonts. El text da 1862 anflein nus insuma negin discuors durant la sontga Tscheina, el niev text ei quel ualti extendius ed igl autur fa gest quei che era stau pretendiu ella critica da 1862, numnadamein da schar plidar Christus sur da sia divina missiun e ductrina. Sch’igl aspectatur ei vegnius confruntaus egl emprem act cul giudicat dils aultsacerdots sur da Christus, sche ha el giu el secund act la pusseivladad d’udir la cunterpart. Christus sa far paleis tgei ch’el ha vuliu contonscher ella tiara dils gediis e tgei missiun ch’el ha giu d’exequir. Igl auditori ei cheutras vegnius confruntaus dad ina vart cul meini ch’ils aultsacerdots havevan dil Messias e tgei inculpaziuns che vegnan fatgas visavi ad el. Da l’altra vart ha el saviu emprender d’enconuscher la buontad da Christus e siu intent da vuler far ils gediis pli ventireivels. Il pievel giudeic era gie nunlibers, quasi sclavs d’ina vart dils

aultsacerdots e da l'autra vart dils romans.

Ils acts suandonts ein: Egl jert dallas ulivas, Jesus avon Annas e Caifas, s. Pieder snega dad esser giuvnal da Jesus, Jesus avon Pilatus, via dalla crusch, cruzifigaziun e levada. In novum ella passiu da 1882 ei la levada da Christus. Cheutras ei la passiu atgnamein buca pli passiu, mobein in giug pascal. La finiziun da quei giug ha anflau ella pressa in meglier eco ch'igl onn 1862. La mort da Christus vid la crusch seigi stada fetg impressiunonta e la levada hagi purtau levgera e beadientscha.

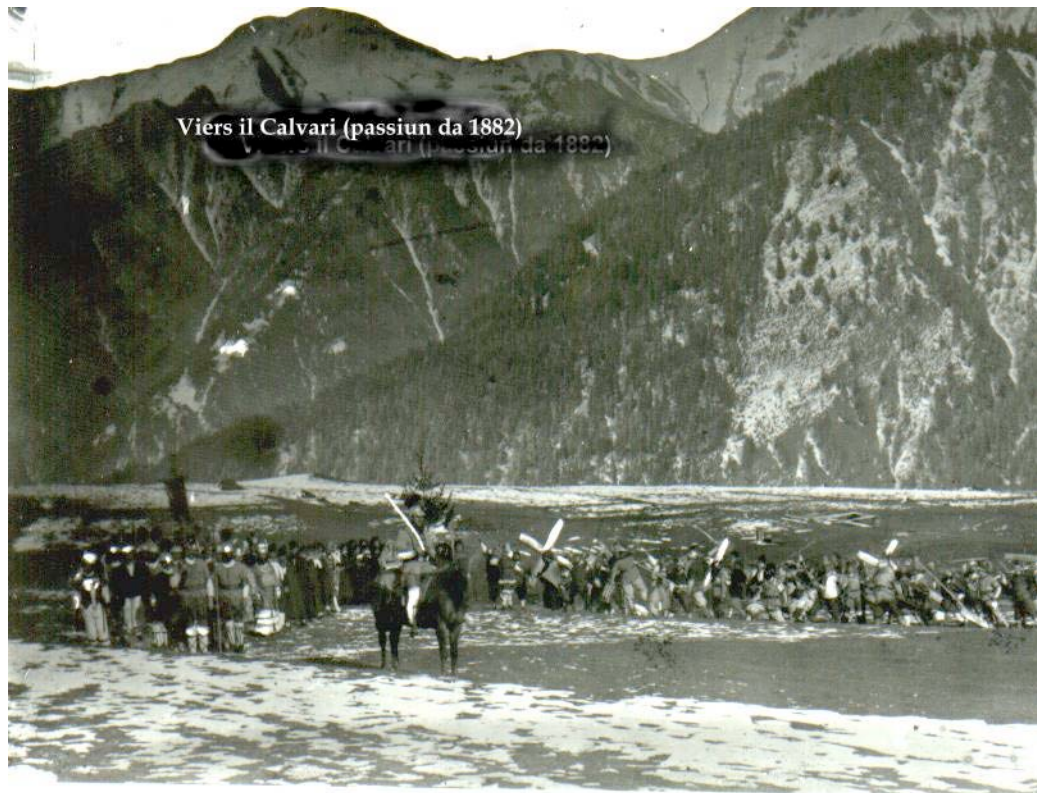
In auter novum da quella passiu ei la tribuna stada. Quella ei vegnida tschentada si gest sur il vitg – sin Plaun. Ella schischeva sin ina ferma construcziun fundamentala ord tromas da lenn, sin las qualas ins haveva construì in palancau che era alzaus ord tiara per 7 – 8 peis. La dimensiun dalla tribuna era da ca. 21 m ladezia e 15 m profunditad. Dapli possedeve ella aunc in proscenium che surveva per schar seppresentar il pievel giudeic. Sin treis varts fuvà la tribuna serrada e possedeve aunc ina tenda per serrar la tribuna.

La critica dalla passiu da 1882 ei stada fetg positiva. Ins ha constatau che il giug seigi staus da pli gronda verdad interna. Entras las novas scenas seigi il drama daventaus pli lirics. Las giugaduras ed ils giugadurs ein vegni ludai, principalmein il representader da Christus ed ils aultsacerdots, denter ils quals ei fussi stau entgins tgaus che havessien fatg honur egl album da Oberamergau. Buca plaschiu havevan las rollas femininas, quellas hagian pituu vid ina certa passivada nunmotivada. Professer Hörrmann finescha siu rapport ella periodica „Ueber Land und Meer“ cun in laud tut apparti per il giug dalla passiu ed als giugadurs che posseden in bien talent mimic che possi curclar tut las autras munconzas.

Giugaduras e giugadurs dalla passiu da 1882

Christus:	Gion Giachen Cabalzar (casa da Marcel Solèr)
Nossadunna:	Maria Barla Capaul (la cantadura)
Sogn Gion:	Christian Risch Casanova (frar da sur Leonard Casanova)
S.Maria Madleina:	Maria Barla Capeder (mumma da Gion Bistgaun Casaulta)
Herodes:	Gion Giachen Capaul (forsa in frar da Maria Barla Capaul)
Pilatus:	Paul Valentin Capaul (bab dil mistral e cusseglier guvernativ)
Survient da Pilatus:	Christian Caminada (scolast e mistral)
Caiafas:	Gion Otto Casanova (sir da Bistgaun Capaul,fravi)
Annas:	Gion Bistgaun Capaul (bab da Eduard)
Sogn Pieder:	Giachen Zievi Solèr (tat da Peder Arquisch)
Simon da Cyraene:	Rest Martin Casaulta (aug da Gion Martin Casaulta-Casanova)
1. sacerdot:	Valentin Caminada (bab da Christian Caminada,scolast)
2. sacerdot:	Gion Risch Capaul (tat da Rest Antoni Derungs)
Apiestel:	Giachen Franzestg Caminada (frar da Paul pign)
Schocher:	Giachen Giusep Cabalzar (frar da Mengia hebama)
1.schergehr:	Gion Giachen Capeder da Nussaus (tat da Giachen e Robert)
2.schergher:	Otto Capaul (tat da Giachen Sep d'Ott)
3.schergher:	Gion Antoni Capaul (da Mulin sut)
Barabas:	Rest Geli Tenz (tat da Tumasch,Geli,Pieder e ..)
Gediu pign:	Gion Giachen Derungs (tat dils frars Derungs e da Turtè)
1.schuldau da Pilatus:	Sep Andriu Gartmann (tat da Sep Andriu Caminada)
2.schuldau da Pilatus:	Gion Giachen Meer (tat da Giachen Rest Meer)
3.schuldau da Pilatus:	Gion Risch Cabalzar (tat da Risch Capaul)
4.schuldau da Pilatus:	Giosch Peter Alig
Aunghel:	Gion Franzestg Derungs (bab dils Derungs, Sep ect.)
Longhinus:	Giachen Antoni Caminada (tat dils Derungs Sep ect.)
Malchus:	Giachen Risch Arquisch (Pruastg dadens)
Giudas:	Gion Rest Derungs (tratgs si dil tudestg M.Ant.Capaul)
1. gediu:	Gion Giachen Solèr (Gion da Farglix)
2. gediu:	Bistgaun Casanova (quinau da Victoria da Curtgin grond)
3. gediu:	Giachen Antoni Casanova (tat da Giachen Antoni dalla posta)
4. gediu:	Risch Peter Gartmann (bab da Franz da Surin)
Ulteriurs gedijs:	Rudolf Capaul (bab da Hercli)
	Benedetg Arquisch (aug da Gion Martin Sgier)
	Paul Caminada (tat da Christian e Gion Giusep Caminada)
	Sep Antoni Solèr (bab da Peder pign)

Peder Antoni Capaul (bab da Luzia Capeder)
 Hasper Antoni Collenberg (bab da Luis ed Ursulina)
 Mathias Castelberg (frar dalla dunna da Toni Arquisch da s.Andriu)

J u d a s (foto Lang Cuera)

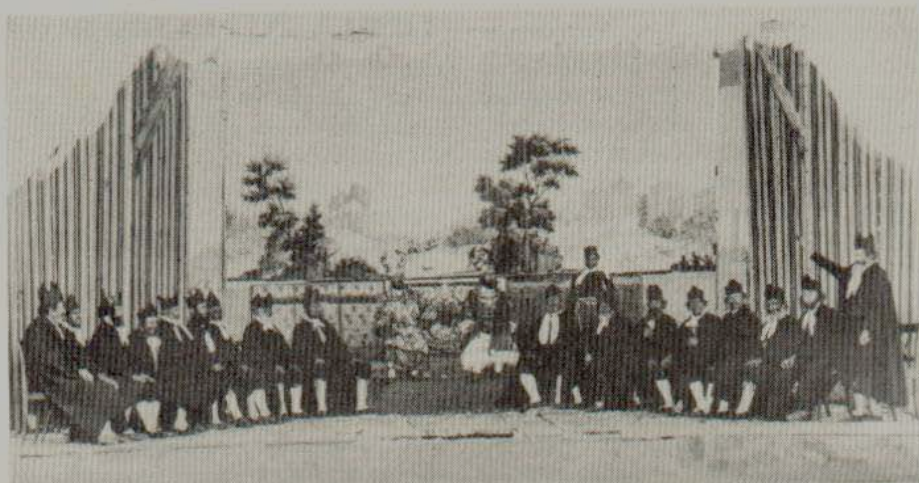
Maletgs dalla passiuin da Lumbrein dil 1882 ella periodica „Ueber Land und Meer“

1 Via dalla Crusch
2 Baselgia s.Martin
3 Jesus vegn pegliaus
4 Cristus e ses giuvnals

5 Pilatus, Herodes, sbis
6 Cruzifigaziun
7 S.Pieder snega Jesus
8 Beffegiada
9 Cassa

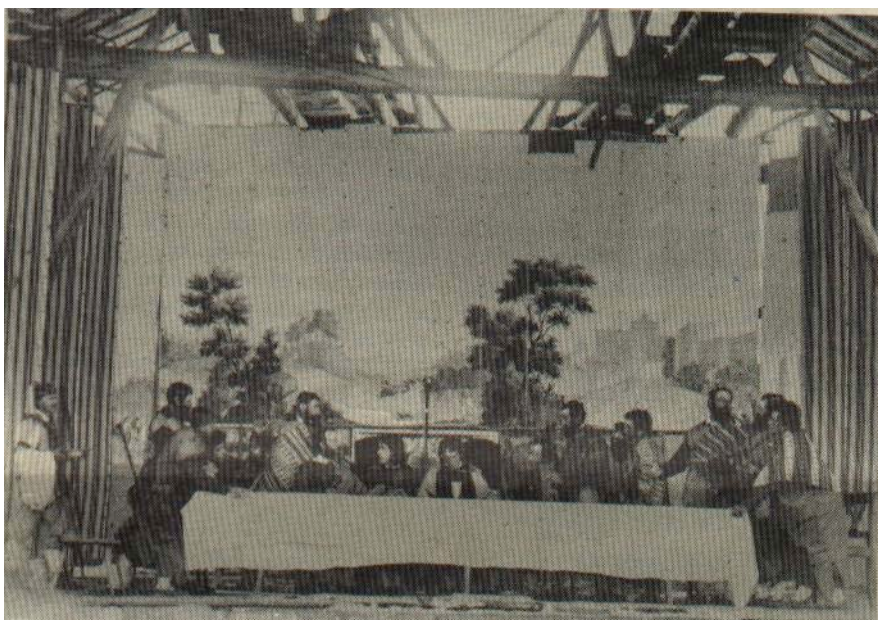
10 s.Tscheina
11 Giudas en desperaziun
12 Tribuna cul vitg davostier
13 Jesus vesgn menaus da Pilatus
tier Herodes

Malatgs dalla passiu da 1882

Fotografias da Lang Cuera

S. Tscheina (foto Lang Cuera)

Jert dallas ulivas

Egl iert dalla ulivas (foto Lang Cuera)

La passiu da 1902

Preparativas:

Els cudischs da protocol dalla vischnaunca da Lumbrein e da siu cussegl communal anflein nus enqual indicaziun surlunder. Cun las preparaziuns han ins entschiet igl emprem da settember 1901. Il protocol dalla radunonza communal politica dil sura datum cuntegn il sequent: Tractanda 7: „*Aviert la Discussiun schebein ins giavischi de manar si ils onns avegnents la pisiun, e de votar giu la suandonta radunonza*“.

Dus meins pli tard concluda la radunonza communal sut datum dils 3 da november 1901: Tractanda 4: „*La tractanda schebein ins vegli menar si la pissiun ei suspendida 15 gis*“.

Quels dus protocols resdan buca daco ins ha refiers la decisiun, mo ei para ch'ei hagi dau difficultads d'ina sort u l'otra. Forsa havevan ils da Lumbrein buca grond tschaffen da semetter vid quella gronda lavur, forsà aveva il grond idealissem da tschels onns fatg empau digren. La radunonza dils 17 da november 1901 muossa che il dubi sura numnaus ei probabels vers. Il protocolist u respectiv il president communal fa attents ils presents sin l'impurtonza dalla tractanda. Da l'otra vart vegn ei fatg endamen als vischins per tgei intend ins hagi pli baul menau si la passiu. Gie ins senta schizun ina certa smanatscha visavi als da Lumbrein per cass ch'els duessen desister da menar atras il giug dalla passiu. La radunonza arriva aunc adina buca ad ina decisiun, sco nus vesein ord il protocol dalla radunonza dils 17 da november 1901: „*L'emprema impurtonta tractanda ei stada il menar si la pissiun. Il president communal ha fatg endamen che quei seigi in vegl usit ch'els nos babuns hagian tschentaui si en trests temps per lur e per edificaziun de biars; el ha allura serau siu votum cun surschar a scadin siu liber meini, ha aber remarcu el num digl auctor digl existent drama Rev. Pfarrer L. Casanova, che per cas che quel duessi buca vegnir menaus si a Lumbrein igl onn 1902 vegni el menaus si en in auter liug. Suenter esser curiu diferents meinis pro e contra ha ins enviau quella tractanda sin il cussegl com. Che quel cun umens impeu versai seorienteschien e pondereschien aunc ina gada sura tractanda e detien rapport alla radunonza communal*“.

Ord ils proxims dus protocols dil cussegl da vischnaunca vesein nus finalmein ch'ins ei tuttina arrivaus ad ina decisiun.

Protocol dil cussegl da vischnaunca dils 24 da november 1901, tractanda 7: „*Pervia de menar si la pissiun ei bucca stau mo tractanda sil cussegl communal els han suenter liunga discussiun per purtar avon alla vischnaunca tratg en consideraziun suandonts puncts:*

I Laschar far il plan per la büna e festhüte.

II Instrucziun sgrs. Pfarrers Casanova e Casaulta.

III Plaz prender si per tscheins.

IV Material cumprar e suenter ingantar“.

Protocol dalla radunonza communal politica digl emprem da december 1901:

„*Questa radunonza dal cassier com.pol.vegnida manada ed ha giu suandontas tractandas: L'emprema impurtonta tractanda ei stau pervia de menar si la passiu. Cheu ei dal cassier com. dau giu in cuort rapport sur las informaziuns fatgas de pres. Com. Otto Casanova a riguart plan de la büna e ustria e sereficava leider sin gron quost. Sin sura indicada tractanda ei allura aviert la discussiun. Liunga duiscusiun e fetg differenta.*

Alla fin ein las suandontas tscharnas vegnidas fatgas:

I Schebein ins vegli menar si la passiu

II ne buc.

Cun gron pli concludiu de menar si. Pli avon priu si la tscharna schebein ins vegli surschar al comite il cura menar si.

Elegiu il suandont comite per la passiu. La suprastonza pr.cirq. Chr.Caminada, genau Paul Valentin Capaul, Gion Caspar Casanova, Gion Risch Casanova, genau Gion Chrest.Capaul, Gion Christ Derungs, Casanova Gion Franzen, Gion Chrest. Soler, Gartman Caspar Ant. e Gartman Chrest.Ant.

Schau sura alla suprastonza cura seredunar l'emprema ga“.

Il conclus dalla radunonza communal da puspei menar si la passiu ei buca staus tschelaus. La Gasetta Romontscha dils 19 da settember 1901 scriva: „La vischnaunca de Lumbrin ha dacuort ventilau la damonda de suenter 20 onns puspei menar si leu la Pissiu. Fiat!“

Ils 17 da settember aveva il Bündner Tagblatt rapportau il sequent: „Lumbrin (Corr.)

Vielen Kreisen wird es bekannt sein, dass das Oberland auch früher Passionsspiele aufführte. Die letzte diesbezügliche Aufführung geschah im Jahre 1882 in Lumbrin und nun wird eine zweite allen Freunden romanischer Volkspoesie sehr ersehnt sein. Schreiber dieser Zeilen kann melden, dass diese Frage offiziell auf der Gemeindeversammlung in Lumbrin besprochen werde, dass aber leider noch kein Beschluss vorliegt. Hoffentlich entschliesst sich die Gemeinde von Lumbrin zu diesem grossen, aber schönem Opfer“.

In meins pli tard, ils 17 da december 1901 suonda in'otra corrispondenza che gi: „Lugnez – Vor einiger Zeit ging den Zeitungen die Meldung zu, dass die Aufführung des Passionsspiels von Lumbrin auf der Gemeindeversammlung ventiliert worden sei. Begreiflicher Weise weckte diese Frage reges Interesse im Oberland. Nach langem Rathen gelangte man dazu, die Aufführung zu beschliessen. Die Zeit der Aufführung ist noch nicht bestimmt, vielleicht wird sie sogar um ein Jahr hinausgeschoben. Die Opfer der Gemeinde im Allgemeinen und des Einzelnen insbesondere lassen dieses bedächtige Vorgehen erklärlich erscheinen“.

Ins vesa ord quellas correspondenzas ch'ins spetgava sin la representaziun dalla passiu. Ei settractava pia d'in giug enconuscent buca mo en Surselva, mobein era en autras regiuns.

Daco eisi buca vegniu tier la representaziun da 1902 ?

Ord ils protocols da vischnaunca san ins ch'il conclus da menar si la passiu ei adina puspei vegnius suspendius. Ils motivs denton ein buca d'eruir orda quels. Vegl mistral Gion Bistgaun Capaul scriva en sia brev dils 26 d'october 1911 a rectur Jecklin che la passiu fussi puspei vegnida dada, sch'ei havessi buca dau differenzas denter sur Leonard Casanova ed il cancelier episcopal Schmid von Grüneck. Da quei pareri ein aunc biars da Lumbrin stai, ed ins ha adina puspei udiu che numnadas differenzas seigien stadas la cuolpa che la passiu seigi buca vegnida dada il 1902. Tgei differenzas che quei seigi stau, lezzas ein e restan stgiras. A Lumbrin dev'ei duas versiuns sur da quellas. Ils ins schevan che sur Casanova e cancelier Schmid von Grüneck stevien en concorrenza per l'elecziun dil futur uestg, ils auter eran dil meini ch'il text niev dalla passiu seigi buca vegnius acceptaus dalla Curia, perquei che quel er formaus pli libramein, pia buca setenius avunda vid ils evangelis. Ei ha era dau tals che han pretendiu che la resistenza seigi naschida en vischnaunca, perquei ch'ins levi buca impunder ton temps e lavur per quei intent

Per tgi ch'enconuscha in tec la mentalitad dils da Lumbrin sa che la davosa pretensiun sa strusch esser verdeivla, pertgei ils da Lumbrin han adina giu in cert quet da saver prestar zatgei communabel, cunzun lu cura ch'ei mava per mussar lur forza anoviars.

Il conclus dalla radunonza communal (igl emprem da december 1901) muossa claramain la voluntad da puspei dar il giug dalla passiu.. In auter mussament ch'ins voleva representar la passiu ei la nova redacziun dil text dil qual ins aveva gia scret giu tut las rollas.

Structura dil giug da 1902

Era pli baul semidava il sentir e patertgar dils carstgauns, e pli datier da nies tschantaner e pli spert che las midadas succedevan. Igl ei perquei capeivel ch'igl autur sesprova ton sco pusseivel d'adattar il text al temps. Ins sa s'imaginar ch'il giug da 1862 havess 40 onns pli tard probabel giu negina attracziun. Vuless ins far oz zatgei aschia, dess ei nuot auter che da crear zatgei en ina fuorma moderna. Il medem ha era sur Casanova fatg. Per la representaziun da 1902 ha el redigiu in niev giug. Quel ha el repartgiu en 12 acts e buca mo en 10 sco quel da 1882. Il drama entscheiva cugl ingress da Jesus en Jerusalem e la viseta el tempel nua che Christus vegn confruntaus culs marcadonts che fan cheu lur fatschentas. El declara a tgei intent il tempel hagi da survir e fa reproschas als sacerdots che verteschon ina tala profanaziun. Igl autur presenta en quei niev text igl emprem Christus e buca ils aultsacerdots. Christus muossa gia ellas empremas scenas cun plaid ed ovra sia divina missiun ch'el ha sil mund. El meina il combat encunter quella societad da preveligia. Ils aultsacerdots che duessen sez procurar ch'il tempel resti la casa da Diu fan il cuntrari. Els fugan ils marcadonts da defender lur dretgs e da purtar tgisa agl aultcussegl. El secund act vegn igl aultcussegl en acziun. Il cuntegn da quel ei semeglient al text anteriur. La suletta midada ei ch'ils aultsacerdots ston buca pér ir ad encurir tgisaders, anzi ils marcadonts vegnan senza clamar e portan plogn encunter Christus. La s. Tscheina seprenta en duas scenas, quella gada el quart act e buca el tierz. La rolla da Giudas ei prida verbalmein ord il text da 1882, la critica da quella era gie stada fetg buna ed insinuau igl autur da far neginas midadas en quella. Ina activaziun anflan las rollas dallas femnas en quei niev giug. Nus anflein el tierz act las scenas cun Marta e Madalena nua ch'ellas meinan in discuors cun Christus e Simon. Il cumiau da Christus dalla casa da Simon e da Bethania muossa el sco carstgaun che senta l'encarschadetgna per la cara e ruasseivla Bethania. Fetg impressiunonts ei il discuors da Christus cun sia mumma Maria ella tschunavla scena. Era cheu sent'ins il mument human cu el gi a sia mumma: „Mumma! Ussa ei il mument arrivaus, nua che jeu stoi tenor la voluntad de miu bab unfrir si memez, Jeu sun paregiaus de far l'unfrenda ch'il Bab damonda da mei!“ Era Maria semuossa en siu plidar sco mumma humana cu ella gi: „Jesus, miu carissim figl, cun desideri hai jeu encuriu Tei, per ver Tei aunc ina gada avon che Ti mondies! Ach!“ Tut quellas scenas dattan al giug empau dapli sentimentalitad e fan forza tscheu e leu era daventar quel pli lirics.

Fetg interessants ei il sequent passus ord il plaid da Christus a ses giuvnals duront la s. Tscheina: „Schon aschigitg sun jeu cun vus, e vus essas aung adina aschi rentai vid las caussas de quest mund. Senza dubi preparel jeu a vus, ils quals haveis surportau cun mei las persecuziuns, in reginavel, sco miu bab ha preparau a mi, che vus saveies beiber e magliar cun mei en miu reginavel vid mia meisa e seser sin dudisch trons per truar las dudisch schlateinas d'Israel. Aber bein capiu, ils retgs de quest mund regian sur dils pievels ed ils pussents vegnan numnei benefactors. Tier vus dei ei aber buca esser aschia, mobein il pli grond denter vus dei esser sco il pli pign ed il pli pussent dei esser vies survient. Pertgei qual ei pli gronds, quel che sesa a meisa ne quel che survescha a meisa? Neve quel che sesa a meisa? Jeu sun aber enamiez vus sco in, il qual survescha“.

Quei passus muossa ch'igl autur ha formau in text tenor il temps, il temps che vul dar al survient, ni auter getg, al luvrer ina megliera existenza sociala ella societad ch'existeva alla fin dil schenivavel respectiv all'entschatta dil vegnavel tschentaner. In temps nua ch'ils pussents stuevan tremblar per lur tron – in temps nua ch'il luvrer ha pretendiu siu dretg ed era battiu per quel. Ils plaids da Christus: „Jeu sun enamiez vus sco in che survescha ...“ ein

gest il giavisch ch' ils luvriers e survients da gliez temps havevan. Buca ils pussents persuls dueien cumandar ed ils auters survir, na tuts han da posseder ils medems dretgs. En in auter liug cuntinuescha Christus cun in auter patratg schend ils plaids:

„Pilver, pilver il survient ei buca pli gronds ch' il signur che ha tarmess el. Savend vus quei, beai vus, sche fus figeis era quei“. Igl autur ha vuliu pacificar cheutras empau si' emprema explicaziun, fagent attents ils apostels da buca daventar memia garmadis e vuler pretender dapli che lur dretg – els dueien buca daventar pli pussents che lur signur. Forsa savess ins era prender quei per ina admoniziun dil temps. Il serebalzar dils luvriers deva era caschun ad in u l' auter da vegnir tier pussonza e daventar pli gronds e pussents che siu signur e patrun.. Quei era pia buca igl intent da Christus – e dueva medemamein buca esser igl intent dil moviment dils luvriers.

En tut ils auters acts ei igl autur setenius fetg vid il text da 1882. Il dudischavel act ei dedicaus entiramein alla levada ed ei dividius en quater scenas che representan la guardia sper la fossa – la levada – las dunnauns sper la fossa e Christus che cumpara allas dunnauns e stulescha. Quellas scenas dalla levada ein in tec differentas a quellas da 1882, ellas ein pli pulpidas cun discuors ed aschia ha la levada ina pli gronda solemnitad ed accentuescha aunc pli fetg il misteri da Pastgas.

Lungatg

Linguisticamein ha il text vegl dalla passiu da Lumbrein (1862) buca fetg gronda muntada. Ei setracta en mintga cass d' ina translaziun ord il tudestg che ei pleina da germanissem. Ins anfla cheu per exempel ils plaids: trostigiader, sonder, truotz, Kunsch, Keiser, Schand, strufigeien, braf, schelmarias, zart, Morder e.a.v. Probabel era influenza dalla translaziun ord il tudestg ei che ils biars substantivs ein screts grond.. Ins sa denton buca gir che quei seigi regularmein aschia, na ins anfla era aunc autras sorts da plaids che ein mintgaton screts grond, in summa regia ei ella ortografia empau viriveri, in mussament ch' ei setracta d' in romontsch d' avon il 19avel tschentaner. Interessantas ein las fuormas dil verb ella secunda persuna plural. Quella finescha quasi generalmein sin –eit ni –eits, sco maneit, fieit, mireit, permeit, vuleits, pudeits ect. La conjugaziun dil verb reflexiv ei semeglionta al franzos. Ins anfla cheu per exempel la fuorma „te gidi tetez“ ed autras semegliontas. El dialect da Lumbrein anflein nus aunc oz certs plaids che vegnan duvrai ella passiu da 1862, sco: gliez, sapitg, jau, petratgi, gnianc ect.

Ils texts dallas passiu da 1882 e da 1902, omisdus screts da sur Leonard Casanova, han tut in auter lungatg. Quels ein en emprema lingia pli romontschs, vul gir, els cuntengnan quasi negins germanissem. Il lungatg ei pli pulpius e pli lirics. Igl autur ei buca setenius aschi strentgamein vid il text biblic. El ha formau in drama cun pli bia tensiun. Cumpareglein nus per exempel la rolla da Christus, vesein nus che ses discuors cuntengnan en principi las medemas verdads, denton ein quellas vestgidas en in lungatg pli elevau. Il medem san ins era gir dallas autras personas. Aschia ha il lungatg anflau pli bia vigur. La veglia passiu duvrava plitost l' expressiu mimica e paucs plaids. Ei duvrava tier quella era buca bia plaids pertgei elle sesplegava giu en fuorma da processiu. Quella da 1882 denton ei vegnida dada sin ina tribuna e mo per la via sil Calvari seformava ina processiu. Ins astga senz' auter metter quei giug en cumparegliaziun cun auters dramas romontschs, ed havess senz' auter d' anflar in plaz cunvegnet ella literatura romontscha. Sco gia menziunau ein las duas versiuns dalla passiu da sur Leonard Casanova, quei che partegn il lungatg, buca fetg differentas. Different ei per part il cuntengn. Igl autur ha el davos giug (1902) bandunau aunc in tec pli fetg il text biblic.

I Act.

I scena.

| Il Synedrion ci redunaua ella casa di gl' Aults. Caifas.)

Caifas: Venerabels frars, babs e musaders dil pievel!
 In eveniment extraordinari ha sforzau nus ^{de. l'amen} ~~ex~~ tier la
 presenta redunonza. Nies carissim e venerabel frar
 Nathanael dat sur de quel il necessari selarimen.

Nathanael: Tgei nuota currien, vus venerabels vegls, sch'ins
 ha schau clamar vus ensemen per de questas uras.
 Igl ei a vus per memia bein enconoschent quei che
 nus per nota vergogna havein stoviu mirar tier oz cun
 nos agiens eigls. Vus haveis tutts viu il solem triumph
 dil Galilee tras nies sogn marcan. Vus haveis sex vdi
 il hosanna dil fanatisau pievel. Vus haveis sex viu,
 il temerari luscardun seprationescha della dignitat
 sacerdotala. Tgei manca ei cunc per fierer entuon tutt
 uorden dil staad e della gaselgia? Taucas midadas
 pli e la songia lescha de Moses ei scatschada tras
 las reformas de quei heretiker. Las ordinaziuns
 dils nos Gabs ein sprezzadas, las giginas e purifica-
 ziuns schligiadas si, il sabath bucca observaus.

Christus.

1. Oct.

1. Samed.

Ingress de Jesus en Jerusalem. Christus, apostels e friends comparan a
bi vegn cantan en a chors! Salen naven sin la lantga mura ch' il marcadonts.

II. Samed.

(Christus va el tempel)

Christus. Egei vesel jenchu? In quella moda vegn pie
casa de min Bab profanada! Ei quei la casa
de Dieu! Nei quei in lieu de fiera! E d'ieu
ils jasters, che vegnon da lentsch per adorar
en quest lieu, far naquien cun quella commo
muniada tala usura! E no sacerdots, ve
vigiladers d'il sanctuari! No ministars de
ina tala profanaziun? Vah a us! Quel
percutuscha ils cors, sa putgei nos toleris
tal abus.

Paul. Profet De Nazareth en Galilea.

Christus. (il marcadonts) Naven da cheu no savient dil Mon
tu commoda a us, premo di vossa rauba e bon
quest a lieu.

Marcadonts. Aig'ins pia buca per unfrendas pli?

Christus. Adador il tempel dat ei plaz anunda per vossa
conpia. "Mia casa," di il Egnet, e ina casa d'
Abu no havis ord quella fatg ina spelunca de
e mordero. (El den elia entuorn las muras.) Naven cun quei.

Marcadonts. Mias subas! mias subas!

Christus. (cun ina quita) Naven. Tu v'che quest lieu, che us ha
profanar, daront ina casa, nua che min Bab
adoraus. Quel e sia destinaziun.

(Il marcadonts van, ina part cun tema, auter plein grida.)

Tgei ei restau dils giugs dalla passiun ?

Ch' ils giugs dalla passiun han schau anavos zatgei als da Lumbrein ei gnanc dubi. Uestg Christianus Caminada, che ei carschius si a Lumbrein/Surin ha scret el Calender Romontsch: „Las passiuns da Lumbrein han sper la vart religiosa, effectua che Lumbrein ha in agen colorit dialectal. Mia mumma, alla qualla jeu engraziell sur la fossa vi, che ella ha giu menau propi mei a mirar la Passiun, schegie ch'ella havess aunc giu treis buobs pli vegls. Ad ella engraziell jeu ch'ella ha fatg attents mei, ch' ils de Lumbrein drovan plaids aults, derivonts ord la Passiun. Nus da Surin essan viers Lumbrein quels della buna fei aulta, scheva ella“. Ils giugs dalla passiun han zaco catschau ragischs profundas, ragischs che han entochen oz schau crescher e verdegar in cert talent e carezia pil teater. Adina puspei eisi vegniu fatg teater, quei udeva simplamein tier la tradiziun. Il plascher da far teater fuss bein aunc oz avon maun, mo igl ei pli grev d'anflar glied avunda che sa semetter la jamna ora a disposiziun persuerter. Da l'autra vart ein ins era stgis da surprender ed organisar fiastas culturalas da pli gronda dimensiun, pia ei era in cert talent organisatoric restaus. Quel fuva era necessaris pli baul sche nus patertgein ch'ei vegneva tochen 5000 persunas per assister alla passiun da Lumbrein.

Allas passiuns vegin nus mintg'onn puspei regurda a caschun dalla processiun da Nossadunna dallas dolurs, che ha liug mintgamai la secunda dumengia d'october. En quella processiun anflein nus p.ex. las treis Marias cun las cavazzas da morts, las treis mattatsschas che portan ils requisits dalla passiun da Christus e las differentas guardias. „Segir che la Passiun vegnida naven da 1722 representada mo mintga 20 onns, sch'eis ei maneivel pusseivel ch'ins ha reteniu certas scenas ord il til dalla Passiun da Cristus per la processiun da Nossadunna, e quei mo talas scenas che havevan conex cun Nossadunna“. Quei manegia Sur Alois Derungs en sia lavur sur dalla „Confraternitad e processiun en honor da Nossadunna dellas dolurs a Lumbrein“, cumparidda egl ischi 1948.

Restau anavos ei aunc quei ch' ils vegls han risdau a lur vegnendsuerter. La generaziun veglia saveva aunc risdar da quei ch'els havevan udiu da tals che han assistiu alla davosa representaziun. Denter auter aud'ins aunc legtras reminiscenzas, sco per exempel: Il representant da Christus, Gion Giachen Plazi, vegnevi era numnaus „Niessegner da manzegnass“. El savevi gir beinenquala da quellas grossas ch'ins savevi pegliar cun pugn. Ina da quellas eri: Ei hagi dau in tanient suffel che hagi alzau siu clavau ord la preit-nuegl, aschia ch'el hagi naven da sut nuegl pudiu veser tochen si d'alp. Ina femna che seigi era stada presenta alla davosa representaziun risdavi: In da Schluein seigi era vegnius a Lumbrein per mirar la passiun. El hagi buca vuliu unfirir zatgei, resp. pagar intrada e seigi lu tuttina vegnius da seslutar denter ils aspectaturs. A caschun dil til sil Calvari hagian ils gediis, essend Jesus spussaus, encuret in um per far purtar la crusch, ei fuva quei Simon da Cyraene. Cheu hagian ils gediis clamau: „Pegliai quei jester!“ Quel da Schluein che aveva empau schliata cunscienza, hagi cartiu ch'ins manegi el e seigi fugius quei che las combas hagian pudiu trer. Sia fumitgasa, ina da Degen, seigi bein currida suenter, mo nungrazia pudiu surplidar siu patrun da turnar anavos.

In'intervesta d'avon in per onns ha mussau ch'ei deva aunc a Lumbrein beinenqual che saveva zatgei dalla passiun.

In maletg sil mir d'ina casa che representa Christus en bratsch alla mumma dolorosa regorda medemamein alla passiun. Ins gi che quella casa appartenevi a quel che hagi representau Christus ellas davosas passiuns. Quei seigi stau in act d'engraziament e da honor per siu grond meret.

Zacons requisits e parts dalla tribuna ein aunc mess a guvern sil tschiel-baselgia dalla

parochiala s.Martin. Quei era en mintga cass mess leu per pli tard puspei duvrar. 100 onns suenter la davosa representaziun dalla passiu ei igl autur da questa lavur seregurdaus da quei fatg en in artechel ella Gasetta Romontscha dils 8 d'avrel 1982. Ei fuss bein stau zaconts iniziants che havessen giu tschaffen da festivalar quei giubileum entras menar si la passiu en ina fuorma adatada al temps dad oz. Il rabbitschar ensemmen la glied per quei intent ei denton buca stau pusseivel e perquei vegn la passiu da Lumbrein a restar historia.

Las treis Marias cun las guardias ella processiu da Nossadunna dallas dolurs a Lumbrein

La grupp cun las treis Marias a caschun dalla fiasta da centenari dalla Ligia Grischa 1924
 A Trun
 (La guardia davontier: miu bab, Rest Andriu Capeder)

Fontaunas: Archiv communal Lumbrein
 Protocols dalla vischnaunca da Lumbrein
 Archiv dalla pleiv s.Martin Lumbrein
 Crestomazia

- 1) Maletg sin la casa dil representader da Christus
- 2) Maletg sin ina tabla da lenn (ornament dalla tribuna)

